

***Ratio vs credo* sau *ratio et credo* în textul Vechiului Testament. O perspectivă filosofico-religioasă
(*Ratio vs credo* or *ratio et credo* in The Old Testament. A philosophical-cum-religious perspective)**

Cristiana-Mădălina CHIRICA

„Alexandru Ioan Cuza” University, Iași, Romania

Abstract: This paper focuses on the symbiotic relationship between Reason and Faith in the Old Testament and the interpretation of this binomial from a philosophical as well as theological perspective.

Keywords: *Ratio, Revelatio*, The Old Testament, Christian doctrine, Faith, Reason

Subiectul pe care îl supunem unei analize generale, atât cât e posibil dacă ne referim la spațiul limitat al unui eseu, e actual. Propunem în acest sens optica inversă: dinspre (post)modernitate către spațiul iudaic în care au apărut textele care alcătuiesc Scripturile evreiești. Motivul este acela că unii oameni de știință, de altfel respectabili, au supus recent credința unor teste raționale. De pildă, Richard Dawkins, universitar de la Oxford și autor al unor *best seller*-uri care l-au făcut să reprezinte una dintre vocile importante ale ateismului modern, folosește doar argumente științifice pentru a „demonta” credința¹. Pentru că, iată, discuția

---

¹ Sunt cunoscute cititorilor interesați atât lucrările profesorului Dawkins, cât și cele ale contestatarilor săi. De pildă, volumul intitulat *Dumnezeu, o amăgire*, care a cunoscut doar în spațiul românesc în doar 11 ani trei editări (2007, 2012,

este actuală, ceea ce propunem este o hermeneutică axată pe studierea raporturilor evidențiate în titlu, pornind de la textele veterotestamentare, utilizând metoda istorico-critică. Noutatea pe care o aduce studiul este aceea că, deși de obicei studiile arată că între credință și rațiune *stricto sensu* par a exista doar itinerarii paralele, lipsind intersecțiile, ne vom strădui să arătăm că osificările repetitive ale tradiției pot fi depășite cu metodele riguroase ale biblicisticii, dar limitându-ne doar la hermeneutica Talmudului, a Mișnei și a învățăturilor rabinice; interpretările conexe ale bibliștilor de ieri și de azi, deși pe plan secund aici, totuși nu sunt lipsite de importanță, ele oferind culoare schiței conturate în mediul iudaic.

Revelatio

Atunci când ne apropiem de textul Scripturii, pentru cei familiarizați cu metodele biblicisticii, desigur, cu mici excepții, de altfel notabile (Bart D. Ehrmann, spre exemplu), pornim de la ideea că ne aflăm în fața unor cuvinte *revelate*. De pildă, după cum demonstrează părintele Eugen Pentiu, „în ebraică, cuvântul *torah* derivă de la rădăcina verbală *y-r-h*, «a arunca, a lovi»; la *hiphil*, «a învăța», cu sensul «a arunca cunoaștere, înțelepciune»; de aici sensul primar al Torei de «instruire, învățătură»” (Pentiu 2019: 137). Deci, studiul lui Pentiu vine să întărească oarecum ceea ce reprezintă scriptura pentru evrei, anume: un text „aruncat” în vederea „înțeleptirii” ascultătorilor. Ajungem astfel să ne referim chiar la un domeniu mai vast, cel al eticii din Vechiul

---

2018) este semnificativ în acest nesfârșit dialog al rațiunii cu credința. Nu mai puțin celebră a fost însă și reacția colegului lui Dawkins, profesorul Alister McGrath, și al soției sale, Joanna Collicutt McGrath, *Dawkins: o amăgire? Fundamentalismul ateu și negarea divinului*.

Testament, pentru că, după cum argumenta profesorul și biblistul Creighton Marlowe de la Leuven, „etica Vechiului Testament se referă la modul în care Biblia ebraică îi instruia în mod direct pe evrei și, (cel puțin) în principiu sau indirect, pe toți aceia care o citeau ca revelație divină cu privire la atitudini și acțiuni drepte” (Marlowe 2016: 75).

De fapt, mai sus, perspectiva lui Marlowe o confirmă pe cea a lui Pentiuț în privința unei optici biblice a revelației care, la rândul lor, sunt deduse din Talmud. Un exemplu în acest sens este afirmația lui A. Cohen, potrivit căruia „o teorie care a prins rădăcini în rândurile filosofilor târzii afirma că profeția n-a fost un dar hărăzit în chip arbitrar de Dumnezeu anumitor persoane, ci că ea însemna încununarea unor capacități mintale și spirituale excepționale. Acest punct de vedere se găsește și în *Talmud*. Lucrarea de sorginte iudaică înșiră chiar în amănunt treptele care duc la situația în care un om poate dobândi darul profeției: «Zelul duce la curățenie, curățenia – la puritatea rituală, puritatea rituală – la stăpânirea de sine, stăpânirea de sine – la sfințenie, sfințenia – la smerenie, smerenia – la teama de păcat, teama de păcat – la o sfințenie mai înaltă, iar aceasta la Spiritul Sfânt»” (Cohen 2014: 202). Prin urmare, „dacă Israel este un popor agonisit de Dumnezeu, un «popor ales» sau «o seminție preoțească» (Ieșirea 19, 6), atunci întreaga viață și existență, *rațiunea lui de a fi* (sublinierea mea), este un «serviciu» adus Domnului, iar viața ficărui fiu al acestui popor trebuie să se conformeze acestui ideal” (Moldovan 2019: 38).

Am preferat textul părintelui Moldovan, deoarece argumentarea de aici vorbește despre rațiunea existențială a israeliților, miza în această situație fiind extrem de mare: era vorba despre a leza sau a nu leza însăși identitatea lui YHWH, care se reflecta în comportamentul tuturor membrilor comunității iudaice. Aceasta este însă optica biblică asupra temei. Ea nu este

singura, ci e temelia de la care, de-a lungul vremii, începând cu epoca marilor gânditori creștini, a început să se dezvolte și, cu ajutorul doctrinelor, pe temelia riguroasă a Scripturii s-a construit doctrina Bisericii.

Exemplificăm afirmațiile de mai sus printr-un alt exemplu. Origen, poate cel mai mare Părinte al Bisericii, una dintre mințile sclipitoare, pe a cărui hermeneutică Părinții din Răsărit și din Apus au construit o întreagă exegeză scripturistică, cel care a comentat magistral Scriptura Vechiului și Noului Testament, reprezentând, printre altele, și o punte de legătură în dialogul dintre creștini și evrei², este cel cu care începem o analiză filosofico-teologică a versetului 2 din *Facere/Geneză* 1. Așadar, textual, în cea mai recentă ediție critică autohtonă a Bibliei ebraice, versetul sună în felul următor: „și pământul era deșert și pustietate, și întuneric era peste fața adâncului, iar Duhul lui Dumnezeu se purta peste fața apelor”(Crouzel 2014: 93). Comentariul *ad locum* întocmit de Origen este următorul: „*Nevăzut și neorânduit* era pământul mai înainte ca Dumnezeu să fi spus «Să se facă lumină!» și mai înainte să fi despărțit lumina de întuneric, după cum arată ordinea expunerii” (Origen 2006: 121).

Considerăm că aici suntem în proximitatea unor interpretări embrionare (și, bineînțeles, originale), dar ele se înscriu în tiparele omileticii, adică a expunerii doctrinelor în cea mai simplă formă,

---

² De pildă, în cuvintele lui Henri Crouzel, cel care i-a dedicat marelui alexandrin o monografie greu de egalat, Origen comentează textul paulin din *Galateni* 4, 21-31, cu ajutorul analogiei tipologice intertestamentare: „Sarra și Agar, soția și concubina lui Avraam, simbolizează cele două alianțe, sau, mai degrabă, pe creștini, pe care-i prefigurează Isaac, fiul Sarrei, soția liberă, și pe evrei, dintotdeauna sclavi ai legii, prefigurați de către Ismail, fiul sclavei Agar” (cf. Henri Crouzel 2014: 145-146).

pe înțelesul tuturor. Așa stând lucrurile, Origen este un mediator care echilibrează balanța interpretărilor creaționiste, și aceasta pentru că, între rigorismul rabinic ce profesa o cosmologie bazată doar pe credință: „după cum *bet* este închis în toate direcțiile, exceptând partea dinainte, tot astfel nu îți este îngăduit să te ocupi de investigații privind ceea ce este, fie înainte, fie înapoi, ci trebuie să te ocupi doar de timpul prezent al creației” (Cohen, *op. cit.*: 80) și exagerările aproape pietiste ale credinței lipsite de orice urmă de speculație, (concepte mitologice pure): „în acord cu credința poporului boshongo din centrul Africii, de pildă, înaintea noastră, aici a fost doar întuneric, apă și marele zeu Bumba. Într-o zi Bumba, făcându-i-se rău, a vomitat soarele. Soarele a evaporat puțină apă pentru a se răspândi pe pământ. Menținându-i-se starea de discomfort, Bumba a vomitat în sus luna, stelele, apoi, pe pământ, leopardul, crocodilul, broasca țestoasă și, în cele din urmă, pe oameni” (Dawkins 2018: 1). Între aceste două atitudini, fiecare cu partea sa de justificare, lipsea, totuși, o atitudine echilibrată. Din acest motiv, Origen va căuta să păstreze taina acolo unde este esențial, dar și să justifice credința. Iată un exemplu: „cineva se înșală, din pricina exemplului dat de artizanii umani, afirmând faptul că nu poate fi admis faptul că Dumnezeu organizează cele ce sunt fără o materie necreată ca subiect, de vreme ce nici sculptorul nu își poate îndeplini lucrarea proprie fără bronz, nici dulgherul fără lemne și nici zidarul fără pietre. Trebuie cercetat, în legătură cu opinia acestuia, despre puterea lui Dumnezeu, dacă, dorind Dumnezeu să pună temelie ceea ce vrea, El nu poate face aceasta, câtă vreme dorința Lui nu este insuficientă sau neputincioasă. Căci după cum El pune ca fundament, printr-un Logos, specificurile calitative (așa cum susțin toți cei ce admit o pronie în argumentație) pentru organizarea universului, și face aceasta după cum vrea, prin negrăita Sa putere și înțelepciune, ele neexistând anterior, tot

astfel voința Lui este suficientă să facă să existe, prin același Logos, și substanța, atât cât este de trebuință” (Origen, *op. cit.*: 465-467).

Preferăm să rămânem cu argumentația origenistă aici, indicând pentru moment câteva concluzii parțiale: (1) Origen este cel dintâi teolog despre care se poate afirma că e plasat la confluența gândirii rabinice (pe care, desigur, o cunoștea) cu cea creștină (care și prin contribuția însemnată a lui începea să se dezvolte). (2) Origen depășește cultura epocii sale, fie și numai prin faptul că pornește de la un postulat, acela că Scriptura este revelată și că această revelație în redactarea cuvintelor vieții veșnice pornește de la Dumnezeu. (3) În fața provocărilor culturii greco-romane, pe de o parte, și ale culturii iudaice, prin intermediul rabinilor, pe de altă parte, marele teolog alexandrin se arată a fi precaut, informațiile pe care ni le oferă fiind benefice pentru a fi analizate și utilizate, deopotrivă, în cele ce urmează.

Ratio versus credo sau ratio et credo?

Intrând acum în miezul problemei, vom analiza conceptul de *rațiune*, dar și pe cel de *credință*, dorind, iarăși, pentru a păstra registrul echității, să le punem în balanță. Emblematic și problematic ni se pare un fragment dintr-o predică celebră, scrisă de marele cărturar Nicolae Steinhardt, cu privire la verbul „a crede”(Steinhardt 2008: 209-210). Potrivit lui Steinhardt, „a crede nu este sinonim cu a dovedi, a demonstra, a fi evident; cu sintagma «a crede pentru că». A crede înlătură orice dubiu, rezervă și motivație. Brusca apariție a unei imense păsări roșii căzute din cer i-ar pune pe oameni, scrie Kierkegaard, față în față cu un eveniment extraordinar și senzațional care nu le-ar mai îngădui să nu-și dea seama că au de-a face cu un *semn* cert, unul

dintre acelea stăruitor cerute de farisei, scribi și cărturari. Coborârea de pe cruce, la Golgota, ar fi fost o asemenea uriașă pasăre colorată; după ivirea căreia arhierilor și tuturor celor aflați în perimetrul acela nu le mai rămânea altceva de făcut decât să se supună evidenței, să îngenuncheze, să cânte osana!” (*Idem*: 211-212).

Cuvintele eruditului monah Nicolae Delarohia rezonează cu cele ale lui Léon Brunschvicg, una dintre cele mai marcante personalități ale filosofiei franceze în prima jumătate a secolului XX. Acesta afirmase că „teologii s-au obișnuit să deosebească între calea îngustă: «Cine nu e cu Mine e împotriva Mea» și cea largă: «Cine nu e împotriva Mea e alături de Mine». Numai că, pentru a da ascultare Evangheliei, trebuie mers până la vorba de milostenie, nu cea care aduce iertare, dar care nu are nimic de iertat, ba chiar nimic de uitat: «Cine e împotriva Mea e încă alături de Mine». Și e demn s-o rostească numai acela care va putea să priceapă, în expansiunea infinită a inteligenței și a dragostei cu totul dezinteresate, singurul adevăr pe care îl învățăm de la Dumnezeu” (Brunschvicg 2019: 160). Altfel spus, dragostea este elementul care „sudează” rațiunea și credința. Deocamdată nu ne propunem să realizăm o interpretare a cuvintelor de aici pentru că, la fel ca în partea incipientă, optăm să întocmim o argumentare pornind de la receptarea termenului *rațiune* în cadrul filosofiilor europene, pentru ca, mai apoi, să utilizăm un alt text veterotestamentar ca argumentare, observând cum, practic, filosofia ar trebui să rezoneze cu credința iudeilor, moștenire transmisă creștinismului.

Așadar, după cum demonstrează lema „rațiune” din monumentalul *Vocabular european al filosofiilor* (coord. Cassin 2020: 1035), acest termen este un compus: el „provine din latinescul *ratio*, format de la *reor*, «a socoti, a calcula», de unde «a gândi, a crede». Verbul latin traduce grecescul λέγειν, din care

reține două mari accepții, însă numai două: «a socoti» și «a gândi»” (*Idem*: 1035). După cum vom încerca să demonstrăm în cele ce urmează, pentru a beneficia de o privire amplă și corectă, ne vom raporta și la un fel de a înțelege termenul tipic filosofiei grecești.

Așa cum arăta Gheorghe Vlăduțescu, în cadrul filosofiei, atunci când vorbim despre așa-numitul „principiu ordonator” al cosmosului, „sensurile *logos*-ului, deocamdată, nu sunt distincte de acelea ale *nous*-ului, și aceasta în faza primară, neconceptualizată, filosofic, cel puțin. Starea se menține și la primii filosofi, fie și numai la *Thales*, căruia divinitatea îi părea a fi «rațiunea lumii»” (Vlăduțescu 2016: 99). Despre aceste *rațiuni ale lumii* se poate afirma că acel *aeternum aliquid* reprezintă pentru iudeu, dar și, mai târziu, pentru creștin, acea „busolă a convingerilor și a vieții”³. Identic, dar la secole distanță de Origen, de Athanasie al Alexandriei și de controversele iscate de preotul ereziarh Arius din Constantinopol, Sfântul Maxim Mărturisitorul va specifica, iarăși, continuitatea acelor convingeri sub forma imaginii ființelor raționale care „se și mișcă, ca unele ce sunt mișcate după fire, dinspre început (origine), pentru că există, spre sfârșit (spre ținta lor), după alegerea voinței, spre existența fericită. Căci ținta (sfârșitul) mișcării celor care se mișcă este însăși existența fericită, precum începutul ei este însăși existența. Iar aceasta este Dumnezeu, Care e și Dătătorul existenței și Dăruitorul existenței fericite, ca început (obârșie) și sfârșit (țintă)” (Sfântul Maxim Mărturisitorul 2006: 106).

---

³ Cf Iordăchescu 1996: XVII. Deși în condiții tehnice care lasă de dorit, după cum se remarcă dintr-o adnotare de pe prima pagină (verso), „ediția de față reproduce cu fidelitate ediția din 1935, Tipografia Țerec & Caminschi”. Inițial, părintele Iordăchescu a elaborat volumul pentru a servi ca un curs de Patrologie pentru studenții de la Facultatea de Teologie din Cernăuți

Pentru receptarea autentică a vechilor mesaje credale și totodată raționale, ivite ca note pe marginea textelor revelate ale Scripturii, considerăm valoroasă radiografia spirituală întocmită de papa emerit Benedict al XVI-lea, pe vremea în care era cardinal și conducea Oficiul pentru Doctrina Credenței. Cardinalul Ratzinger de atunci vorbea despre faptul că astăzi mesajul Scripturii nu mai este plauzibil din cauza unei așa-zise „înțelegeri învechite a realității”, pentru că „la fel ca la vechii stoici, argumentațiile magisteriului pleacă de la «natură». Dar această expresie, «natură», a fost trecută complet cu vederea de o întreagă epocă metafizică. La început, acest așa-numit naturalism al tradiției magisteriale era privit în opoziție cu personalismul Bibliei. Opoziția dintre natură și persoană, ca tipar fundamental al argumentației, era privită, în același timp, ca opoziție între tradiția filosofică și cea biblică. Cu toate acestea, e mult de când s-a recunoscut că nu există un «biblicism» pur și că personalismul însuși își are propriile aspecte filosofice. Astăzi, vedem o mișcare aproape contrară: Biblia s-a evaporat în mare măsură din lucrările moderne de teologie morală. În locul ei, a devenit dominantă tendința spre o analiză rațională deosebit de solidă, împreună cu afirmarea unei autonomii a moralei, care nu se bazează nici pe natură, nici pe persoană, ci pe istoricitate și pe modelele de comportament social orientate spre viitor” (Ratzinger 2008: 82-83).

Afirmațiile de mai sus zdruncină efectele pur raționale de astăzi în materie de survolare a credinței. Ratzinger vorbise despre vechii stoici, ale căror argumente erau pur naturale. Primele veacuri creștine însă ne ajută să nuanțăm perspectiva generalizantă a papei emerit. De pildă, Claudio Moreschini vorbește în celebra *Istorie a filosofiei patristice* (Moreschini 2009: 63), între altele, despre Alcinous, care „ia în considerare științele propedeutice pentru dezlipirea de lumea senzației și întoarcerea

către căutarea zeului” (*Ibidem*). Sfântul Iustin Martirul și Filozoful reia întreaga discuție și dovedește superioritatea doctrinei creștine față de cea profesată de stoici prin aceea că „este sublimă, deoarece nouă ni s-a revelat în toată raționalitatea sa Cristos” (*Ibidem*). Doctrina aceasta nu era un element de pionierat în epocă. Dimpotrivă, era continuarea firească a credinței și rațiunii de a fi a creștinilor care urmează în fidelitate ceea ce se întâmplase în Vechiul Testament.

„Poporul evreu reușește să afirme statornic unicitatea lui Dumnezeu trăind în mijlocul unor popoare care aveau ridicate în marile orașe panteoane dedicate unei mulțimi de divinități” (Dîncă 2015: 96). În acest sens, desigur, rațiunea dovedește statornicie în credință, exemplul imitat și de creștinii care au păstrat cu sfințenie identitatea care îi diferențiază de ideologiile păgâne din jur, uneori luptând până la sânge.

Dar acum este momentul să revenim la Origen. Motivul este simplu: după ce am trasat liniile generale ale evoluției doctrinei, folosind doar câteva elemente particulare prin care, însă, este vizibilă atitudinea generală a epocii patristice, preferăm să aducem în discuție din nou personalitatea marelui exeget alexandrin, dar nu cu referire expresă la el, ci, mai întâi, ca element cheie al îmbinării celor două hermeneutici, iudaică și creștină, ne vom referi la alegoria unui alt mare învățat alexandrin, Filon.

Când am expus doctrina despre creație a lui Origen, am arătat interpretarea sa pentru *Geneză* 1, 2. Apoi, intenționat, am încheiat citatul înainte de interpretarea alegorică a patriarhului Avraam, tocmai dorind să arătăm abia aici că geniul lui Origen s-a inspirat din tipologia hermeneutică alegorică iudaică. De pildă, profesorul Joseph Trigg folosește interpretarea alegorică a lui Avraam, Sara și Agar din *Geneză* pentru a ilustra încercarea lui Filon de a face ceva neobișnuit. Filon a inițiat o interpretare a

sofismelor elenistice, dar adaptându-le contextului iudaic. El arată că „Sarra, soția lui Avraam, reprezintă filozofia; slujnica sa, Agar, studiile generale care pregătesc filozofia, iar Avraam sufletul care învață prin studiu. Sarra i-o oferă pe Agar lui Avraam pentru că filozofia nu poate suporta fructul până când sufletul nu este gata”(cf. Hall 2011: 165).

Însă toate aceste tipologii au fost posibile și au fost preluate de Biserică și datorită unui alt factor decisiv: limba greacă. Și aceasta pentru că, după cum amintea marele patristician român, părintele Ioan G. Coman, „Grecia a creat *rațiunea umană*. În religiile și filosofii orientale, învățatul era depozitarul secretelor divine; el era preot, profet, magician, taumaturg. Grecia reprezintă pentru prima dată în istorie pe *omul gânditor prin el însuși*. «Dragostea dezinteresată pentru ordinea eternă a lucrurilor și nevoia de a da o explicație logică» sunt crini care aparțin exclusiv geniului grec” (Coman 2019: 19).

Revenind la Filon, după cum spunea Philippe Heine, el „căuta să alieze filosofia greacă cu revelația iudaică. Astfel, el exaltă transcendența infinită a lui Dumnezeu, care întrece orice cunoaștere și orice virtute, ceea ce este o concepție elenistică asupra divinității” (Heine 2020: 12). Dar, ceea ce ni se pare foarte important în tipologia lui Filon, este accentul pus pe interiorizare. Un exemplu sugestiv în acest sens din opera filoniană este cel al potopului care a implicat arca lui Noe, despre care ne propunem să prezentăm detalii în cele ce urmează, trecând la implicații mai înalte, preluate de cei pe care îi numim Părinții deșertului.

Moralismul și spiritualismul lui Filon se reflectă în simbolismul arcei pe care Noe, la porunca lui YHWH, o va construi. Rațiunea, aici, a servit cunoașterii modului în care arca a trebuit construită, însă credința a jucat rolul de factor stimulant al efortului omenesc. Mai mult, îmbinarea celor două a condus, în viziunea lui Filon, la faptul că Dumnezeu (YHWH) „a ordonat ca

arca să fie acoperită cu smoală în interior și în exterior (Gen 6, 14) [pentru că arca face – n. n.] să se lipească obiectele separate și dezlipite pe care le atinge. Apoi, corpul nostru compus din multe elemente este unit în exterior și în interior de către spirit. Dar tabernacolul [chivotul – n. n.] din Templu este acoperit cu aur, deoarece el este făcut după imaginea lumii inteligibile: incoruptibil”(*Ibidem*).

Imaginea utilizată de Filon este importantă aici pentru că, după modelul smoalei care unește atât interiorul cu exteriorul, pe plan mundan, deci pe orizontală, la fel rațiunea și credința unesc cele din interior, partea spirituală, cu Dumnezeu.

Ceea ce spuneam despre Filon, se poate înțelege mai bine atunci când, de pildă, ne raportăm la afirmațiile unui important teolog romano-catolic, părintele Yves Congar, care spunea convingător că Dumnezeu S-a făcut cunoscut oamenilor într-un mod excepțional: „nu prin cunoaștere abstractă, ci prin *semne* și *minuni*, întotdeauna orientate prioritar spre mântuire” (*apud* Knight 2009: 162).

Și toate cele enumerate mai sus capătă o importanță semnificativă atunci când, de pildă, ne raportăm la textul veterotestamentar prin prisma a două perspective: „unilateralitatea totală a harului dumnezeiesc întemeietor și bilateralitatea totală care se naște din ea: cuvânt și răspuns, iubire și reciprocitatea iubirii, îndrumare și ascultare. Ambele se ivesc simultan: alegerea gratuită a acestui singur popor, fără niciun merit din partea lui, numai din iubire” (Balthasar 2019: 117). Or, din câte arată și marele filolog și teolog H. U. von Balthasar, la o interpretare în duhul Părinților Bisericii a Vechiului Testament, polii se schimbă și nu mai este vorba doar de o raționalitate simplă, secătuită, ci de aspecte ale rațiunii care, prin har și prin răspunsul oferit acestuia de către credință, aduc persoana către desăvârșire.

Ultimul aspect pe care îl vom analiza, înainte de a emite câteva concluzii cu caracter general asupra tematicii pe care am analizat-o mai sus, este într-o oarecare măsură, dogmatic.

Vom cita o lucrare fundamentală, scrisă de părintele Henri de Lubac, intitulată *Catholicism: aspectele sociale ale dogmei*. Părintele cardinal de Lubac spunea, în ton cu cele afirmate mai sus, următoarele: „cuvântul de ordine al creștinului nu poate fi «evadarea», ci «con-lucrarea». Este vorba de a contribui împreună cu Dumnezeu și cu oamenii la lucrarea lui Dumnezeu în lume și în omenire. Scopul este unic: potrivit condiției de a tinde împreună cu toții spre aceasta, în loc să își urmeze jocul său egoist, ajunge să-i fie permis să ia parte la biruința finală, să-și găsească un loc în mântuirea comună. Cetatea celor aleși nu adună «profitori». De unde, responsabilitatea creștinului față de frații săi «necredincioși». Întregul har este *gratia gratis data*, adică, potrivit vechiului sens al expresiei, oferit în vederea altora” (Lubac 2016: 261).

Prin urmare, din cele pe care le-am enumerat mai sus se poate foarte ușor înțelege că interpretările textelor veterotestamentare au fost întotdeauna rezultatul unei împletiri armonioase între rațiune și credință, ambele fiind necesare și depinzând una de alta. Așadar, atunci când există amputări nedorite într-o parte și în alta, mântuirea și sensul autentic al Scripturii sunt puse în pericol. Dacă, cel puțin de la marele eveniment al Întrupării Logosului divin putem vorbi despre prezența lui Hristos în lume, cu toate că ar suna panteist, viceversa este valabilă: și lumea, cu raționalitățile ei, este prezentă în Hristos. Și, așa stând lucrurile, nu mai poate fi vorba de vreo antinomie legată fie de credință, fie de rațiune, ci de sfințenia conferită de Hristos celor care reușesc să depășească orice idee, imagine defectuoasă sau chestiune strict rațională pentru a simți nu doar cu mintea, ci mai ales cu inima cele privitoare la credință.

Concluzii

După cum se poate înțelege, subiectul pe care l-am analizat este mult mai vast, așa încât contribuția noastră la subiect nu reprezintă altceva decât o anumită perspectivă de la care se poate întocmi o cercetare riguroasă. Ceea ce ne-am propus aici a fost să arătăm că, cel puțin atunci când vorbim despre Vechiul Testament, între rațiune și credință există o legătură armonioasă. Desigur, nu întotdeauna toți exegeții au gândit la fel, dar tiparele pe care le-au folosit au generat de-a lungul timpului noi metode hermeneutice de care ne-am folosit în argumentarea schematică pe care am realizat-o. Dar, pe lângă toate acestea, după cum se poate observa din citatele pe care le-am folosit, tezaurul sacru cu care Biserica a primit sarcina de a însufleți lumea și de a da viață tuturor oamenilor, acest tezaur care este rațiunea sa de a fi, pentru ocrotirea căruia ea are dreptul de a cere fiilor săi orice jertfă, iată că este celebrat în actul însuși al hermeneuticii ecleziale. După cum Hristos-Mirele nu rămâne distant față de Biserică, nici rațiunea și credința, în consecință nu pot fi separate, ele având menirea de a fi folosite așa cum se cuvine pentru ca autenticitatea mesajului divin să nu fie alterată în niciun fel.

Bibliografie:

- BALTHASAR, H. U. von (2019): *Slava lui Dumnezeu. O estetică teologică*, vol. VI: *Teologie: Vechiul Testament*, traducere din limba germană de Maria-Magdalena Anghelescu, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg.
- BRUNSCHVIG, L. (2019): *Rațiunea și religia*, traducere din limba franceză de Ed Pastenague, București: Editura Tractus Arte.

- CASSIN, B. (coord.) (2020): *Vocabularul european al filosofiilor*, traducere și adăugiri la ediția în limba română coordonate de Anca Vasiliu și Alexander Baumgarten, Iași: Editura Polirom.
- COHEN, A. (2014): *Talmudul*, traducere din limba franceză de C. Litman, Ediția a IX-a, Editura Hasefer: București.
- Coman, Ioan G. (2011): *Miracolul clasic*, Sibiu: Editura Ecclesiast.
- Crouzel, Henri (2014): *Origen: personajul, exegetul, omul duhovnicesc, teologul*, traducere Cristian Pop, prefață diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu: Editura Deisis.
- DAWKINS, R. (2018): *Dumnezeu, o amăgire*, traducere din engleză de Victor Godeanu, ediția a III-a, revizuită, București: Editura Curtea Veche.
- DÎNCĂ, L. (2011): *Conciliile ecumenice Niceea I, 325 & Constantinopol I, 381*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg.
- HALL, C. A. (2011): *Să citim Scriptura cu Părinții Bisericii*, traducere din limba engleză de Pr. Prof. Dr. Pavel Aurel și prof. Cînduleț Elena, Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga.
- HEINE, P. (2020): *Biblia și Părinții Bisericii. Parcurs istoric al utilizării Sfintei Scripturi în primele secole ale Bisericii*, traducere din limba franceză de Livia Târziu și Cristian Șoimușan, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg.
- IORDĂCHESCU, C. (1996): *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. II, Iași: Editura Moldova.
- KNIGHT, C. C. (2016): *Dumnezeul naturii. Întruparea și știința contemporană*, traducere din limba engleză de Viorel Zaicu, București: Editura Curtea Veche.
- LAWTON, G. (2016): *The Origin of (almost) everything*, London: New Scientist.

- LUBAC, H. de (2016): *Catholicism. Aspectele fundamentale ale dogmei*, traducere din limba franceză de Marius Boldor, Iași: Editura Sapientia.
- McGRATH, A.; McGRATH, J. C. (2010): *Dawkins: o amăgire? Fundamentalismul ateu și negarea divinului*, traducere din limba engleză de Mihnea Gafița, București: Editura Curtea Veche.
- MOLDOVAN, A. (2019): *Propedeutică biblică. De la primordiu la răscoala macabeilor. Cărțile cu caracter istoric*, vol. I, Alba Iulia/Stockholm: Editura Reîntregirea/Editura Felicitas.
- MORESCHINI, C. (2009): *Istoria filosofiei patristice*, traducere de Alexandra Cheșcu, Mihai-Silviu Chirilă și Doina Cernica, Iași: Editura Polirom.
- ORIGEN (2006): *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, ediție bilingvă, studiu introductiv, traducere și note de Adrian Muraru, Iași: Editura Polirom.
- PENTIUC, E. J. (2008): *Vechiul Testament în Tradiția ortodoxă răsăriteană*, trad. din limba engleză de ierom. Nectarie V. Dărăban, Cluj-Napoca: Editura Renașterea.
- RATZINGER, J. (2008): *Despre conștiință*, traducere din limba engleză de Alex Moldovan, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg.
- SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL (2006): *Ambigua*, traducere din limba greacă veche, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, București: Editura IBMBOR.
- STEINHARDT, N. (2008): *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*, ediție îngrijită, note, studiu introductiv și referințe critice de Ștefan Iloaie, repere biobibliografice de Virgil Bulat, indici de Macarie Motogna, Mănăstirea Rohia, Iași: Editura Polirom.

- TATU, S. (2016): *Introducere în studiul Vechiului Testament. Cărțile istorice și profetice*, vol. I, Oradea: Editura Casa Cărții.
- VLĂDUȚESCU, G. (2016): *Filosofia în Grecia veche. Filosofi, filosofii, termeni. Partea a II-a, literele I-Z*, București: Editura Paideia.
- ***(2017): *Biblia după textul ebraic. Geneza*, ediție îngrijită de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, București: Editura Humanitas.